

УДК 377:331.5:656.61

Герганов Л. Д.*

НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ СУДНОПЛАВНИХ КОМПАНІЙ ЯК ОСВІТНІ СЕРЕДОВИЩА ФОРМУВАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

У статті розглядається проблема професійного навчання майбутніх моряків в умовах навчальних закладів судноплавних компаній шляхом створення професійного середовища, яке наближене до умов роботодавця, має професійну гнучкість в умовах динамічних змін на ринку праці, ураховує індивідуальні особливості працівників на оволодіння ними майбутньої професії, необхідність їхнього професійного розвитку та адаптації до нових соціально-економічних і виробничих умов. Результати такого професійного навчання повинні передбачувати ймовірні наслідки кожного з рішень, які ухвалює моряк на своєму робочому місці і які становлять реальну загрозу для життя людей і збереження вантажу, а морякові необхідно зберігати працездатність, самовладання, керувати людьми та виконувати професійні завдання на борту судна, здійснюючи екстрені дії для боротьби з небезпекою. Розглянуто вплив впровадження науково-технічного прогресу на обладнання сучасних суден та вимоги Міжнародної конвенції про підготовку й дипломування моряків і несення вахти 1978 року (з поправками), на вимоги до професійної компетенції моряків та їхньої практичної підготовки до праці в умовах небезпечних та аварійних ситуацій. Визначено роль і місце людини в процесі її професійної діяльності на судні за допомогою використання тренажерних устаткувань, можливість організувати працю і відпочинок, знайти нові шляхи взаємодії екіпажів морських суден на рівні «людина – техніка» та «людина – людина», від чого цілком і повністю залежить безпека судноплавства. Надано трактування поняття «педагогічне середовище професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві», «контрольоване експлуатаційне освітньо-програмне середовище».

Ключові слова: професійна підготовка, судноплавні компанії, навчальні заклади, підготовка моряків, віртуальне середовище, професійне середовище, контрольоване освітнє середовище, тренажерні устаткування, професійна компетентність, роботодавець.

Реформування й подальший розвиток національної системи освіти та її адаптацію до умов соціальноорієнтованої економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське і світове освітнє співтовариство можливе тільки за умови розробки науково-обґрунтованих шляхів професійної підготовки кваліфікованих фахівців та робітників для сучасного виробництва.

Досягнення в галузі інформаційних та комунікаційних технологій ставить нові вимоги до експлуатації морських та річкових транспортних засобів, професійній компетентності особистості, фахівця, що значно підвищує необхідність кардинальних змін та роль освіти в суспільному житті. Нині суспільство вимагає нових підходів до навчання фахівців і працівників сфери морської галузі, де сконцентровані найбільш значні досягнення застосування інформаційно-комунікаційних технологій і закладається майбутній науково-технічний та соціально-економічний фундамент розвитку морської транспортної системи українського суспільства. Формування інноваційної моделі розвитку трудового потенціалу морської галузі, особливості якої полягають у зосередженні не на кількісних, а якісних показників підготовки робочої сили, забезпеченні відповідності між попитом кадрів для суден сучасного покоління та можливістю підвищення оперативності ринку праці на професії, які ґрунтуються на впровадженні інформаційних технологій у суднобудуванні [7, с. 4]. Професійне навчання робітників на робочому місці в умовах виробництва треба розглядати, як один з головних чинників поповнення підприємств усіх галузей виробництва якісною робочою силою, а також як головний чинник людських ресурсів. Н. Ничкало відзначає, що «в галузі купівлі і продажу робочої сили виникає ринок праці. Професійна

* © Герганов Л. Д.

кваліфікація робочої сили – це особливий вид товару, який вільна економіка перетворює в ефективний інструмент ринку праці та створення конкурентної робочої сили, що передбачає швидке повернення ресурсів, укладених у професійну освіту, у навчання. Отже, ринок праці, на наш погляд, доцільно розглядати не як економічну, а, передусім, як педагогічну категорію» [4, с. 5–13]. Проблеми професійного навчання в умовах судноплавних компаній потребують диференційованого підходу і, насамперед, із системним з'ясуванням усіх особливостей, що характерні для цього напрямку професійної педагогіки, з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей працівників, задіяних у навчальному процесі. Теоретико-методичні засади, які покладені в основу відбору і структурування змісту професійного навчання персоналу судноплавних компаній, навчально-методична документація, упровадження сучасних технологій навчання з широким використанням тренажерних устаткувань – усе це вказує на те, що таке професійне навчання наближене до умов роботодавця, має професійну гнучкість в умовах динамічних змін на ринку праці, ураховує індивідуальні особливості працівників на оволодіння ними майбутньої професії, необхідність їхнього професійного розвитку та адаптації до нових соціально-економічних і виробничих умов.

Характерними особливостями навчання працівників судноплавних компаній є те, що дорослі працівники володіють такими якостями:

- 1) усвідомлюють себе самостійною особистістю;
- 2) знаходяться на вищому ступені соціалізації, володіючи великим життєвим, професійним і соціальним досвідом, який стає важливим мотивом формування все більш високої відповідальності за доручену роботу;
- 3) виявляють готовність до навчання (мотивацію), що визначається прагненням у процесі навчальної діяльності вирішити свої не лише професійні, але й соціально-психологічні проблеми, що виникають у процесі виробничої взаємодії;
- 4) орієнтовані на невідкладну реалізацію отриманих знань, умінь і навичок, набутих здібностей;
- 5) навчальна діяльність значною мірою зумовлена необхідністю ухвалення оптимальних професійних рішень, тому спочатку їх цікавлять базові принципи вибору таких рішень [6, с. 377].

Проведені дослідження з професійного навчання в умовах судноплавних компаній [1] виявили, що таким навчанням охоплені практично всі аспекти діяльності екіпажу на борту судна та реалізується системний підхід, який вже дає належні результати. Однак чимало важливих проблемних питань, пов'язаних із психолого-педагогічним забезпеченням професійної підготовки моряків для ефективної роботи в умовах скорочених екіпажів або багатонаціональних екіпажів, досліджені нині недостатньо. Це знижує ефективність професійного навчання моряків, які мають передбачувати результати та ймовірні наслідки кожного зі своїх рішень і вибирати найбільш оптимальне з них. Особливістю таких рішень є неможливість завчасно передбачити й описати всі нештатні ситуації, що становлять реальну загрозу для життя людей і збереження вантажу, а морякові необхідно зберігати працездатність, самовладання, керувати людьми та виконувати професійні завдання на борту судна, здійснюючи екстрені дії для боротьби з небезпекою.

На думку вітчизняних науковців з професійної освіти Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Савченко, І. Старикова та інших, потребує цілісного наукового обґрунтування проблема взаємозв'язку педагогічного і виробничого процесів з урахуванням специфіки кожної галузі промисловості, транспорту, сільського господарства та сфери послуг. Це пов'язано з тим, що динамічний розвиток сучасного виробництва постійно змінює умови організації професійної підготовки кваліфікованих робітників, тому набуває необхідності створення наукових шкіл із вирішення проблем професійного навчання на виробництві

Вагомий внесок у розвиток понять і категорій професійного навчання на виробництві внесли польські науковці з педагогіки праці – Т. Новацький, З. Вятровський, С. Квятковський, С. Качор, Ф. Шльосик та ін. У фундаментальній науково-педагогічній праці «Pedagogika pracy» [9] З. Вятровський простежує історію виникнення праці людини, її розвитку на різних історичних етапах, зародження професій, їхнє розширення, зміни та інтегрування з урахуванням соціально-економічних проблем. Учений наголошує на важливості спрямування наукового аналізу в контексті системи «людина-праця» і, перш за все, – розвитку особистості як процесу, зв'язку виховання, формування характеру, зв'язку людини і середовища. Науковець нетрадиційно аналізує вплив праці на середовище, взаємозв'язок процесів людської праці в середовищі.

Такий підхід до визначення професійного навчання на виробництві в системі професійної освіти є цінним науковим доробком і впливає на розвиток педагогічної науки як в Україні, так і в інших державах, а наукові праці білоруських, німецьких, російських, чеських науковців з дослідження проблем безперервної професійної освіти, професійного розвитку особистості, ступеневої системи підготовки й підвищення кваліфікації робітників на виробництві, взаємозв'язку загальноосвітньої і професійної підготовки учнів у закладах ПТНЗ виконують прогностичну функцію в нових умовах інформаційно-технологічного розвитку, глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Мета статті – розглянути проблему визначення ролі виробничого середовища на підвищення якості професійного навчання в навчальних центрах судноплавних компаній.

Наукові дослідження в Україні щодо розв'язання на соціальному й особистісному рівнях проблем теорії, методології і практики освіти дорослого населення як важливої ланки освіти впродовж життя, спрямовується на обґрунтуванні концептуальних засад, змісту, форм організації професійного навчання, упровадженні інноваційних технологій підготовки й підвищення кваліфікації робітників в умовах виробництва.

Аналіз результатів наукових досліджень з проблеми професійного навчання в умовах судноплавних компаній дає підстави констатувати, що *професійна підготовка сучасного виробничого персоналу є перспективною і відповідає потребам роботодавця з його безперервним професійним удосконаленням і з урахуванням актуальних потреб інформаційно-технологічного розвитку підприємства й динаміки змін на ринку праці.*

З урахуванням досвіду оновлення сучасних суден, прийняття та уточнення міжнародних правил і нормативів, вивчення причин аварій, терміни, що характеризують безпеку експлуатації суден та вимоги до професійної підготовки моряків, зазнали якщо не кардинальних змін, то стали більш уточненими й багатограничними, отримали сучасне тлумачення, увібрали в себе результати останніх розробок як із досягнень технічного прогресу, так і розвитку педагогічної науки з проблем професійного навчання. Вимоги до професійної компетентності робітників морського профілю підвищилися, а ставлення ІМО до проблеми безпеки судноплавства ставали більш жорсткішими. Очевидно, що спроба дати всім цим поняттям вичерпне визначення неможлива. Однак, виходячи із мети статі, спробуємо окреслити те коло професійних категоріальних понять, які є важливими та мають науково-педагогічне значення в професійній підготовці робітників в умовах судноплавних компаній.

Аналіз системи професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах як судноплавних компаній, так і в інших системах професійного навчання, свідчить, що проблема приведення змісту професійної компетентності робітників у відповідність до вимог роботодавців (судновласників), а також міжнародних документів, які вимагають від членів екіпажу морських суден оволодіння сучасними методами та формами організації праці на суднах, засвоєння професійних вмінь і навичок роботи в реальних виробничих умовах, систематично поповнювати свої знання та творчо використовувати їх у практичній діяльності, уміти ухвалювати самостійні рішення,

розв'язувати проблеми й працювати в команді, бути готовим до перевантажень, стресових ситуацій є найбільш актуальною. Це зумовлено, по-перше, приєднанням України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (з поправками) (ПДНВ) [5], а також угод з безпеки судноплавства, прийнятих ІМО й відображених у низці документів, ратифікованих державою; по-друге, відбувається перехід на компетентнісний підхід, що значною мірою впливає на парадигму професійного навчання робітників як сукупності «методологічних, світоглядних, наукових, управлінських та інших настанов, сформованих історично й прийнятих у своїй спільності як зразок, норма, стандарт вирішення проблем» [8, с. 35]; по-третє, упровадженням компетентнісного підходу в професійну підготовку і навчання, що підвищує рівень конкурентоздатності та мобільності робітника на ринку праці й зумовлено приписом, сформульованим у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. [3] та закріпленим Національною рамкою кваліфікацій [5].

Розвиток педагогічної освіти як на європейському, так і світовому просторі нині характеризується швидким утвердженням компетентнісного підходу, зміщенням центру уваги в освітній парадигмі від технологічної до результативної її складової, від загальної до особистісної орієнтації та впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій. Своєрідною пороговою величиною стають навчальні результати освітньої діяльності, саме результати, виражені в термінах компетентності. Таким чином, вони є основними загальноутворювальними чинниками, відповідно до них й організовується навчальний процес у закладі. Особливості морської праці, неузгоджені дії в екстремальних ситуаціях, спеціальна підготовка персоналу для роботи на морських суднах, відсутність підтримки й постійного контролю з боку берегових служб, невідповідний фізичний стан – це мінімум виокремлених складових факторів, які впливають на специфіку праці робітника морського профілю. Виключно від того, як ми зуміємо визначити роль і місце людини в процесі її професійної діяльності на судні, можливість організувати працю і відпочинок, знайти нові шляхи надання допомоги екіпажам морських суден у їхній важкій і небезпечній праці, цілком і повністю залежить безпека судноплавства. Відтак, дуже важливим є визначення поняття «середовище», «освітнє середовище», «інформаційне середовище» та з погляду на специфіку професійного навчання в умовах судноплавних компаній, під поняттям *«педагогічне середовище професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві»* будемо розуміти *«різновидність педагогічного середовища, яке цілеспрямовано створене для професійного навчання дорослих, які здобувають морську професію безпосередньо в умовах судноплавної компанії або проходять спеціальну підготовку згідно з міжнародними вимогами до професійної компетентності моряків»*. У процесі професійного навчання в навчальних закладах судноплавних компаній, згідно з Конвенцією ПДНВ, використовується також термін *«контрольоване експлуатаційне освітньо-програмне середовище»*, під яким розуміємо сукупність умов, що забезпечують розвиток професійної компетентності шляхом взаємодії слухача навчального закладу та тренажерного устаткування по накопиченню, передачі та обробці інформації з метою виконання своїх професійних обов'язків у небезпечних умовах та аварійних ситуаціях, контролю за якістю виконання цих дій.

Особливістю професійного середовища моряка є необхідність ухвалення ним рішень в обмежений час за відсутністю інформації, з приводу чого він має володіти швидкістю реакції, миттєво знаходити правильне рішення в складній ситуації. Судновий персонал відчуває постійний вплив цілої низки несприятливих факторів: хитавицю, зміну годинних поясів, зміну температур у кліматичних зон, вібрацію та інше. Крім цього, він має володіти цілим рядом необхідних психічних властивостей: тривалістю уваги та вмінням розподіляти її рівномірно на декілька об'єктів, умінням швидко переключатися з одного об'єкту на інший та концентрувати увагу на головному з них, розвинутих просторовим мисленням, усталеністю психіки й умінням зберігати

набуті раніше навички в екстремальних умовах. Отримані в результаті професійної підготовки знання ще не складають для суднового персоналу передумови виходу з аварійних та небезпечних ситуацій, забезпечення особистої і колективної безпеки. Значно важче навчити правильно використовувати набуті знання на практиці, застосовуючи для цього спеціальну тренажерну підготовку, що є найбільш відповідальним моментом цієї підготовки.

У процесі професійної підготовки та оцінювання професійної компетентності в навчальних закладах морської галузі для відпрацювання професійних навичок широко використовуються тренажери та тренажерні комплекси. Організація професійної підготовки в навчальних закладах судноплавних компаній з використанням тренажерного обладнання надає можливість створити реальне професійне середовище завдяки діям з реальними об'єктами, де відбувається навчання, а також можуть розкритися інформаційні залежності між цими об'єктами, виявитися причинно-наслідкові зв'язки між предметами. В умовах створення віртуальної реальності професійного середовища майбутній моряк може не лише уявити результат послідовності виконання розумових операцій, а й повернутися у вхідний стан. Завдяки створенню такого професійного середовища на тренажерному обладнанні майбутній моряк має можливість до ухвалення остаточного рішення на тренажері здійснювати розумові дії, аналізувати їхні наслідки шляхом проб і помилок. Кожну дію можна описати відносно незалежними характеристиками: формою, узагальненістю, розгорнутістю й засвоєністю.

Таким чином, розглядаючи систему професійної підготовки моряків в навчальних закладах судноплавних компаній з використанням тренажерів та тренажерних комплексів у більш широкому аспекті, маємо можливість створення віртуального професійного середовища, де майбутній моряк має взаємодію не лише з технічними пристроями, що відображено в системі «людина – машина», а й з членами суднового екіпажу в процесі виконання дій на тренажерах. У такому разі вона доповнюється системою «людина – людина». Вимоги міжнародних організацій до збереження довкілля та жорсткі санкції до екіпажів суден по дотриманню вимог екологічної безпеки доповнюють тренажерну підготовку системою «людина – довкілля». Такий підхід надає можливість формувати на достатньому рівні професійну компетентність майбутнього моряка, виявляти йому в процесі практичної діяльності активну самостійність у вдосконаленні морської техніки, вирішувати не лише готові, сформульовані завдання, а й самостійно визначити нові завдання, з огляду на реальну дійсність, що склалася. Зазначене може бути підтверджене в подальших наукових пошуках.

Література:

1. Герганов Л. Д. Професійна підготовка кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві: теорія і практика: монографія. К.: Педагогічна думка, 2012. С. 98–121.
2. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (консолідований текст з манільськими поправками). Київ: ВПК «Експрес– Поліграф», 2012. 568 с.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.
4. Ничкало Н. Г. Ринок праці і сучасні проблеми підготовки виробничого персоналу. *Професійне навчання на виробництві* / за ред. Н. Г. Ничкало. К., 2009. Вип. 3. С. 5–13.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»: від 23 лист. 2011 р.. № 1341 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=458-98-%EF>.
6. Профессиональная педагогика: учебник / под ред. С. Я. Батышева, А. М. Новикова. Москва, 2010. 456 с.

7. Про сприяння підприємствам в організації професійного навчання кадрів на виробництві: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2001 р. № 13–1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR010013.html.
8. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковця. Київ: Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2006. 302 с.
9. Wiatrowski Zygmunt. Podstawy pedagogiki pracy. *Widany czwarte – zmienione*. 2005. S. 49-54.

Gerganov L. D.

EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF SHIPPING COMPANIES AS EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF MARITIME TRANSPORT SPECIALISTS

The article considers the problem of professional training of future sailors in the educational institutions of shipping companies by creating a professional environment that is close to the conditions of the employer, has professional flexibility in the face of dynamic changes in the labor market, takes into account the individual characteristics of employees in mastering their future profession and the need for their professional development and adaptation to new socio-economic and production conditions.

The results of such professional training should take into account the possible consequences of each of the decisions that the seaman makes at his workplace and poses a real threat to people's lives and the safety of the cargo, and the seaman needs to remain operational, self-mastery, manage people and perform professional tasks on board, performing emergency action to deal with danger.

It has been considered the influence of scientific and technological progress on the equipment of modern ships and the requirements of the International Convention on the Training and Certification of Seafarers and Watchkeeping in 1978 (as amended) the requirements for the professional competence of seafarers and their practical preparation for work in dangerous and emergency situations. It has been determined the role and place of a person in the process of his professional activity on the ship while using the simulators, the ability to organize work and rest, to find new ways of interaction between crews of sea vessels at the level of «man – equipment» and «man – man» according which shipping safety completely depends. Interpretations of the concept of «pedagogical environment for the training of skilled workers in the marine profile at work» and «controlled operational educational and software environment» are provided.

Key words: vocational training, shipping companies, educational institutions, training of seafarers, virtual environment, professional environment, controlled educational environment, training equipment, professional competence, employer.

Дата надходження статті: «27» квітня 2019 р.

УДК 378.147:811.111:629.5.072.8

Заболотська О. О.*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ПИСЕМНОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття висвітлює методичні основи формування готовності майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого писемного спілкування, зокрема цілі, принципи, знання, уміння, навички, а також компетенції курсанта-судноводія СВО «бакалавр»; на основі професіограми фахівців морського профілю та галузевих стандартів вищої освіти виокремлено знання, необхідні фахівцям для здійснення професійної діяльності в іншомовному середовищі, ураховано специфіку навчання судноводіїв, визначено критерії добору навчального матеріалу до формування готовності майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого писемного спілкування: (тематична спрямованість, відповідність професійним інтересам курсантів, інформативна насиченість професійною мовною та культурною специфікою, автентичність, специфіка навчання судноводіїв); жанрову своєрідність текстів під час писемної комунікації судноводіїв: інструкція, трудові договори, конвенції, меморандум, ділові листи (листи

*© Заболотська О. О.